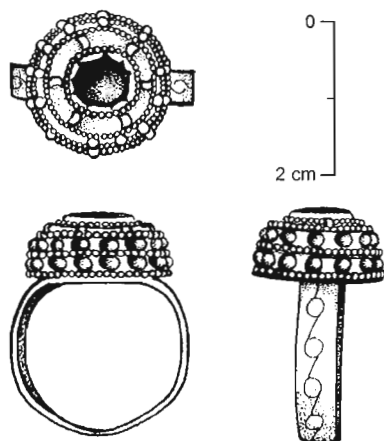

K problematike predmetov „byzantského pôvodu“ z nálezísk obdobia avarského kaganátu na Slovensku

Jozef Zábojník

Predmety materiálnej kultúry tvoriace inventár hrobov z obdobia avarského kaganátu predstavujú neobyčajný súbor nielen pre svoju mimoriadnu početnosť, ale predovšetkým bohatosťou druhov a foriem. Z priestoru Karpatskej kotliny a susediacich oblastí (Viedenská kotlina, časť Dolného Rakúska a najjužnejšie územie Moravy), ktoré tvorili teritórium Avarského kaganátu (567/568 – cca 803), poznáme v súčasnosti viac ako 3 500 lokalít,¹ pričom počet hrobov z tohto obdobia sa iba odhaduje v rozmedzí 60 000 – 80 000. Z rámca materiálnej kultúry, ktorá sa javí pomerne jednotne, výrazne vyčnievajú predmety, ktoré sa viac-menej jednoznačne považujú za importy.² Zásadné difereencie, ktorými sa líšia od ostatnej masy predmetov možno postrehnúť či už v ich celkovom výzore, v materiáloch použitých pri ich výrobe, v aplikovaných výzdobných motívoch, resp. v istých technologických detailoch. Na základe vyššie uvedených kritérií môžeme väčšinou spoľahlivo určiť provenienciu výrobkov.

Vychádzajúc z témy kolokvia, budem sa zaoberať predmetmi, ktoré majú nesporný vzťah k umeleckému remeslu byzantského sveta. V tejto súvislosti je mimoriadne dôležité uvedomenie si chronologických súvislostí predmetov byzantského pôvodu nachádzaných na našom území. Z písomných správ sme dostatočne informovaní o kontaktoch Avarov s Byzantskou ríšou predovšetkým v počiatočnom období existencie kaganátu v priestore Karpatskej kotliny.³ Na Slovensku však náleziská z raného stupňa obdobia takmer absentujú. Do tohto časového úseku možno preto datovať iba sporadicky sa vyskytujúce predmety a komplexy. V podstate ich možno rozdeliť do dvoch skupín.

Obr. 1 Zlatý prsteň s očkom nájdený údajne v katastri obce Chorvátsky Grob (podľa Garam 2001, tab. 51: 3).

¹ Toto číslo predstavuje stav z polovice 90-tych rokov 20. storočia (porovnaj k tomu ADAM 2002, 13). Je však nesporné, že medzitým uvedené číslo narástlo, keďže ročne pribúda celý rad novoobjavených pohrebísk, sídlisk, depotov a ojedinelých nálezov.

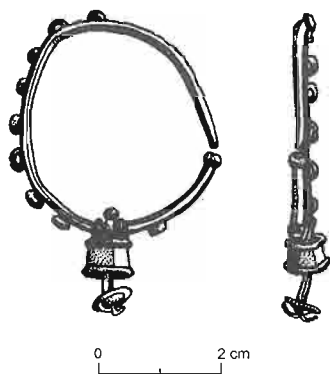
² Porovnaj k tomu v nedávnom čase publikované viaceré práce aj so staršou literatúrou (Daim 2000; Distelberger 1996; Garam 2001; Zábojník 1996; 2000).

³ Pohl 1988, predovšetkým 7 – 9.

Prvú reprezentujú ojedinelé a náhodné nálezy, u ktorých chýbajú konkrétnejšie údaje o okolnostiach nálezu. Druhú skupinu predstavujú depoty, resp. poklady. Ich informačná hodnota je síce o niečo vyššia, avšak niekedy diskutabilná (Halič). Protipólom uvedených skupín sú predmety byzantského pôvodu nachádzané v hroboch. Keďže tie sú súčasťami pohrebísk, vieme ich predovšetkým datovať. Vypovedacia hodnota týchto výrobkov byzantských dielní je nesporne vyššia, pretože sa vyskytli v konkrétnych nálezových situáciách.

V rámci prvej skupiny výnimočný artefakt predstavuje zlatý prsteň (obr. 1), ktorého očko pozostávajúce z platničiek zdobených granuláciou je ukončené sivomodrou sklenenou vložkou.⁴ Jeho nálezové okolnosti sú nejasné. V dokumentácii Maďarského národného múzea (Magyar Nemzeti Múzeum, ďalej MNM) sa uvádza, že prsteň nájdený v roku 1910 v chotári obce Chorvátsky Grob (okr. Senec) získalo uvedené múzeum kúpou od manželky B. Fridricha.⁵ Na základe uvedených skutočností by bolo možné vysloviť domnienku, že prsteň tvoril inventár hrobu porušeného počas zemných prác. V súvislosti s jeho nálezom sa však nespomínajú ani iné nájdené predmety, ani zvyšky kostrového materiálu. Ťažko si možno predstaviť, že takýto mimoriadne cenný predmet by tvoril jedinú prílohu v kostrovom hrobe.

Do prvej skupiny predmetov patrí aj zlatá náušnica (obr. 2), ktorá sa údajne našla v Bratislavskej župe.⁶ Ide o exemplár, ktorého oblúk bol vyhotovený zo šesťhranej tyčinky. Na ňom sa nachádzali početné drobné obruby slúžiace na pripevnenie či už sklíčok, resp. drahokamov/polodrahokamov. Na spodnom oblúku sa zachoval hranatý päťboký medzičlánok, pod ktorým bol pôvodne umiestnený privesok. Keďže ten sa nezachoval, nevieme, z akého materiálu bol vyhotovený. Náušnica je považovaná za napodobeninu byzantskej predlohy a datovaná je do poslednej tretiny 7. storočia.⁷ Ide o šperk, ktorý reprezentuje stredný stupeň obdobia avarskeho kaganátu, ktorý možno podľa mojej mienky datovať do druhej polovice 7. storočia.

Obr. 2 Zlatá náušnica, ktorá sa údajne našla na území bývalej Bratislavskej župy (podľa Garam 2001, tab. 11: 3).

⁴ Garam 1980, 168; 1993, 67. Na inom mieste (Garam 2001, 81) však uvádza „obere mit Stein“. Na základe týchto rozporuplných údajov nemožno jednoznačne určiť druh použitého dekoratívneho elementu. Treba však doplniť, že viaceré analogické prstene sú zdobené vložkou z drahokamu, resp. polodrahokamu.

⁵ Miesto nálezu sa údajne nachádzalo približne dva kilometre od usadlosti Feketevízpuszta (porovnaj Garam 1980, 168, pozn. 21). Prsteň je v súčasnosti v zbierkach Magyar Nemzeti Múzea (ďalej MNM) v Budapešti, inv. č. 60.4.1. N 846.

⁶ MNM ju predal zlatník Imre Deutsch v roku 1910. Podobne ako prsteň z Chorvátskeho Grobu, aj táto náušnica je v zbierkach MNM v Budapešti; má inv. č. 71/1910. N 333.

⁷ Garam 1993, 103; 2001, 30 – 32.

Medzi ojedinelé nálezy, ktoré majú vzťah k byzantskému prostrediu, patria aj sporadicky nachádzané mince. Najpočetnejšiu skupinu predstavujú monetárne platidlá, ktoré dal raziť cisár Justín I. (518 – 527). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o "predavarské" mince, ich spájanie s obdobia Avarského kaganátu je spochybniteľné.⁸ V Dobrohošti (okr. Dunajská Streda) sa ešte pred rokom 1859 našla bližšie neurčená minca tohto cisára.⁹ Nálezisko, doba nálezu a nálezové okolnosti dvoch mincí z územia bývalej Tekovskej stolice nám zostali neznáme. Ide o jeden follis a jedno pentanummium.¹⁰ Ďalšie pentanummium sa našlo počas bagrovania dunajského piesku v blízkosti Štúrova v roku 1949.¹¹ V archíve MNM v Budapešti sa nachádza pod č. 127/1903 zmienka o zlatej minci, ktorá sa údajne našla vo Varíne (okr. Žilina).¹² Ide o tremisis už spomínaného cisára Justína I. Súbor mincí z doby panovania tohto cisára dopĺňa follis, ktorý sa našiel v roku 1978 v Bratislave-Dúbravke.¹³

Mince pochádzajúce z doby panovania cisára Justiniána I. (527 – 565) sa v hroboch z včasného stupňa obdobia na území Karpatskej kotliny síce vyskytujú, avšak tieto pochádzali z obdobia pred príchodom Avarov do stredodunajského priestoru. Je to spôsobené zrejme aj tým, že prvotné kontakty Avarov s byzantským svetom sa datujú práve do záverečnej etapy vlády tohto cisára. V Obišovciach (okr. Košice-okolie) sa pred rokom 1909 našla jedna, resp. viaceré zlaté mince (ich presný počet nie je známy) bez bližších nálezových okolností.¹⁴ V období vlády jeho nástupcu Justína II. (565 – 578) majú pôvod tri mince. Z neznámych nálezísk na území bývalej Tekovskej stolice pochádzajú dva exempláre – jeden follis a jeden polovičný follis.¹⁵ Tretia minca (follis) sa našla počas výskumu neolitického sídliska v Štúrove v roku 1967.¹⁶

Obr. 3 Zlatý solidus cisárov Konštantína V. Kopronyma (741 – 775) a Leva IV. Chazarského (775 – 780) zo Svätého Jura (podľa Hunka/Budaj 2005, obr. 1; 2).

⁸ Na území Slovenska sa totiž pamiatky spájané s včasným stupňom obdobia avarského kaganátu nachádzajú iba výnimočne, aj to iba v blízkosti Dunaja na juhozápadnom Slovensku, napr. nálezy z pohrebiska Komárno – Robotnícka štvrť (Trugly 1982).

⁹ Ondrouch 1964, 169.

¹⁰ Ondrouch 1964, 169.

¹¹ Ondrouch 1964, 169.

¹² Prohászka 2004, 107. V prípade, že by sme tento predmet spájali s obdobia Avarského kaganátu, je nález takejto „staršej“ mince na severnom Slovensku viac než prekvapujúci.

¹³ Kolníková/Hunka 1994, 93.

¹⁴ Ondrouch 1964, 169.

¹⁵ Ondrouch 1964, 170.

¹⁶ Hlinka et al. 1978, 40.

Z obdobia panovania dynastie Herakleiovcov pochádza silno ošúchaná prederavená medená minca, ktorá sa našla v roku 1979 počas prieskumu údajne v katastri obce Horné Saliby (okr. Galanta) v priestore pieskoviska.¹⁷ To sa však nachádza v časti chotára nazývanej Doboskút, ktorá leží už v katastrálnom území obce Mostová, vo vzdialenosti približne 80 – 90 m na západ od hranice katastra.¹⁸ Minca je považovaná za pôvodne azda pozlátené falzum solidu Herakleia a Herakleia Konštantína.¹⁹ Predlohu možno datovať do obdobia vlády vyššie uvedeného byzantského cisára.²⁰ Dynastiu Herakleiovcov reprezentuje aj zlatý solidus cisára Konštantína IV. (668 – 685), ktorý pochádza z neznámej lokality v okolí Bratislavy.²¹ Minca bola pôvodne v zbierkach múzea v Szombathely,²² avšak v súčasnosti je nezvestná. Predpokladá sa, že sa stratila počas druhej svetovej vojny. Skupinu ojedinelých nálezov uzatvára výnimočný objav byzantskej mince zo Svätého Jura (okr. Pezinok).²³ Ide o zlatý solidus cisárov Konštantína V. Kopronyma (741 – 775) a Leva IV. Chazarského (775 – 780), ktorý bol vyrazený mincovňou Syrakúzy v rokoch 751 – 775 (obr. 3). Na tomto mieste treba doplniť, že nálezy byzantských mincí, ktorých dobu razenia možno datovať do 8. storočia, sú v priestore Karpatskej kotliny ojedinelé.²⁴ Skutočnosť, že nálezové okolnosti mince zo Svätého Jura nemožno dostatočným spôsobom verifikovať, iba umocňujú našu skepsu

ohľadom určenia presného miesta nálezu tohto prekvapujúceho objavu.

Nezvyčajne početný súbor byzantských mincí tvorí fond numizmatickej zbierky SNM v Bratislave.²⁵ Žiaľ, ani pri jednom exemplári nie je známe miesto nálezu, ani nálezové okolnosti. Nie je vylúčené, ba naopak dokonca to možno predpokladať, že viaceré mince sa našli mimo územia Slovenska. Väčšinou ide o platidlá bronzové/medené, avšak v zbierke sa nachádza aj niekoľko kusov vyhotovených zo zlata.²⁶ Do obdobia avarského kaganátu spadajú mince, ktoré dali raziť cisári Justín II. (6 ks), Mauríkios (3 ks), Fokas (1 ks), Herakleios (1 ks), Herakleios a Herakleios Konštantín (1 ks) a Konštant II. (2 ks). Predavarské obdobie reprezentujú pomerne veľké súbory mincí Justína I. a Justiniána I. (spolu 37 mincí).

Druhú skupinu predmetov spájaných s byzantským prostredím tvoria depoty. Ide o výnimočné komplexy, ktoré tvoria predovšetkým šperky a výrobky umeleckých remeselníkov. Jedinečným súborom pamiatok je „poklad“ zlatých šperkov (reťaz/náhrdelník a dva páry náušnic), ktorý sa dostal koncom 19. storočia do MNM (obr. 4). Údaje o mieste nálezu sú dosť

Obr. 4 Poklad zlatých šperkov nájdený údajne v katastri obce Halič (podľa Garam 2001, tab.4: 2; 25: 1 – upravené).

¹⁷ Fiala 1989, 57, 59, obr. 1: a, b.

¹⁸ Zábajník 2004, 89.

¹⁹ Somogyi 1997, 46, 47. Minca sa v súčasnosti nachádza v numizmatickej zbierke Archeologického ústavu SAV v Nitre; num. príř. kat. 4094.

²⁰ Pravdepodobne dvadsiate roky 7. storočia, porovnaj Somogyi 1997, 46.

²¹ Somogyi 1997, 31; Kolníková 2004b, 212.

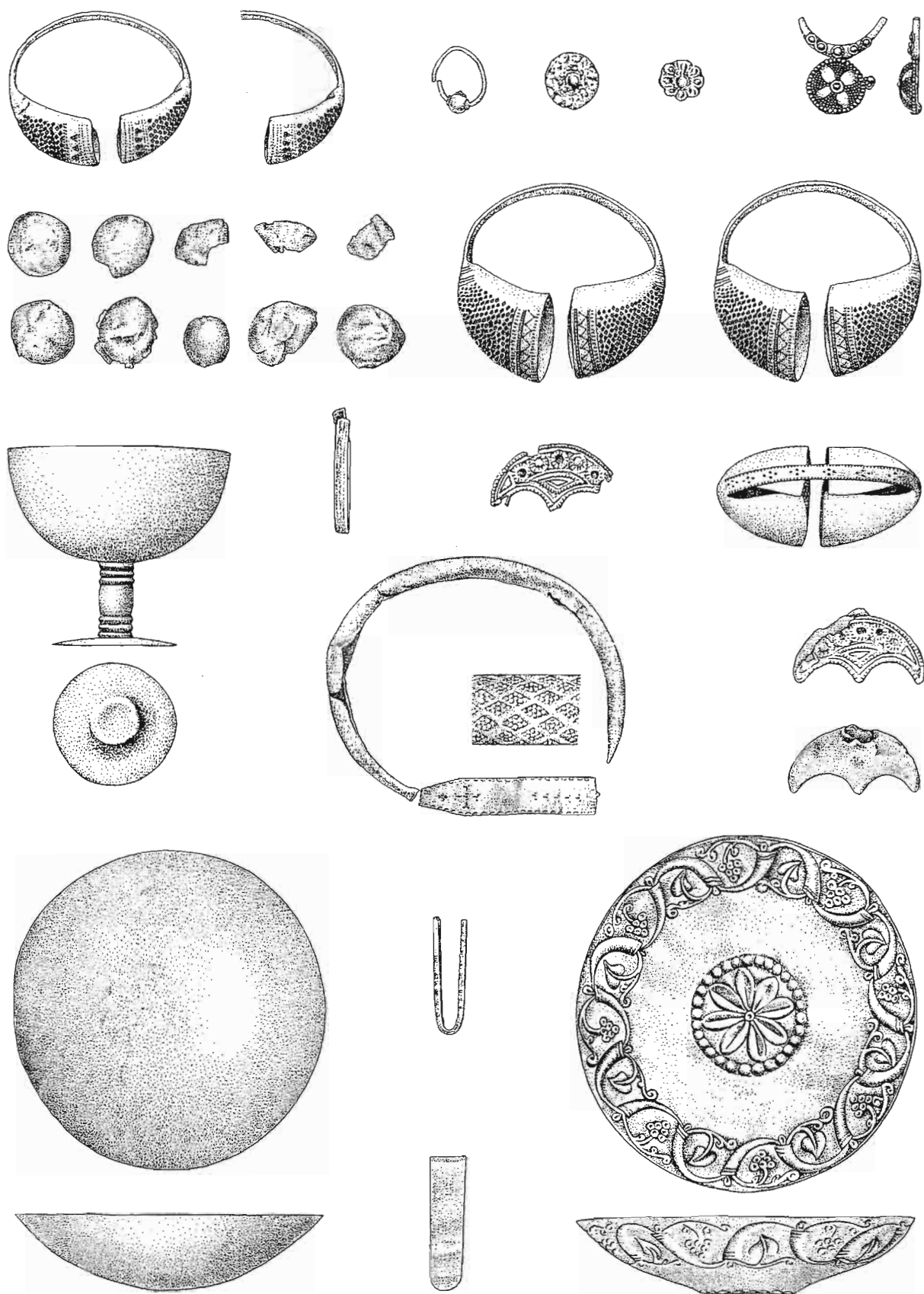
²² Inv. č. 828.

²³ Hunka/Budaj 2005.

²⁴ Hunka/Budaj 2005, 65; Prohászka 2004, 109; Winter 2000, 50, 51.

²⁵ Minarovičová 1987.

²⁶ Minarovičová 1980, 232.

Obr. 5 Tzv. „poklad byzantského kovotepca“ zo Zemianskeho Vrbovka (podľa Garam 2001, zmenšené v rôznych mierkach).

rozporuplné,²⁷ avšak vo všeobecnosti sa za miesto nálezu považuje obec Halič (okr. Lučenec). Dôležitým konštrukčným detailom náušnic z Haliče je spôsob zopnutia oblúka prostredníctvom očka a háčika.²⁸ Takáto forma sa vyskytuje na exemplároch, ktoré na základe tvaru a výzdobných motívov možno jednoznačne považovať za byzantské importy.²⁹ Na náušniciach s hviezdicovitým prívieskom³⁰ sa však takýto konštrukčný detail vyskytuje pomerne zriedkavo.³¹ Aby mal tento princíp zopnutia opodstatnenie, je potrebné, aby oblúk náušnice mal istú pružnosť, zabezpečujúcu určitý ťah medzi očkom a háčikom. V prípade výrobkov zo zlata je to dosť obtiažne vzhľadom na mäkkosť a tvárnosť materiálu. Zhoda nie je ani v časovom určení vzniku predmetov, ktoré tvoria poklad.³² Odhliadnuc od uvedených rozporov, nálezový celok z Haliče predstavuje mimoriadny komplex výrobkov byzantského umeleckého remesla, aký nemá na našom území obdobu.

Výnimočné postavenie v rámci archeológie obdobia Avarského kaganátu má aj známy depot strieborných predmetov (obr. 5), ktorý sa našiel náhodne počas zemných prác v roku 1937 v katastri obce Zemiansky Vrbovok (okr. Krupina). Tvoria ho jednak šperky (náušnice, náramky, nákrčník, lunicovité okrasy), ako aj iné výrobky umeleckých remeselníkov (misky, kalich). Vzhľadom na poškodenie viacerých predmetov, evidentné stopy opráv, fragmentárnosť a výskyt nedorobkov, resp. polotovarov, sa depot zo Zemianskeho Vrbovka interpretuje ako *poklad byzantského kovotepca*,³³ aj keď bol takýto výklad nedávno do istej miery spochybnený.³⁴ Mimoriadne dôležitou súčasťou nálezu zo Zemianskeho Vrbovka sú strieborné byzantské mince. Umožňujú stanoviť dobu uloženia depotu do zeme niekedy na počiatku sedemdesiatych rokov 7. storočia. Pri prvotnom publikovaní týchto súčastí depotu bol súbor tvorený 18 exemplármi.³⁵ Jasnozrivosť anticipácie P. Radoměrského³⁶ dokladajú dve ďalšie platidlá. Pred dvadsiatimi rokmi sa v tlači objavila informácia o minci, ktorá by mohla byť súčasťou pokladu³⁷ a celkom prednedávnom bola publikovaná ďalšia minca, ktorá azda pochádza z uvedeného hromadného nálezu.³⁸ Až na jeden exemplár, vo všetkých prípadoch ide o strieborné razby Konštanta II.³⁹ a Konštantína IV.⁴⁰ Výnimku predstavuje prednedávnom

²⁷ Predmety boli odkúpené od Ármina Redlicha v roku 1878. Údajne sa našli na *pozemku grófa Forgácha pri Salgótarjáne* (Garam 1993, 65). Aj v súčasnosti sú v zbierkach MNM v Budapešti; inv. č. 75/1878.1-2. N 354, 75/1878.3-4. N 214-215, 75/1878.5 (Garam 1980, 172). V budúcnosti bude potrebné preveriť majetkové pomery grófa Forgácha v čase objavu depotu, či skutočne vlastnil pozemky v okolí Salgótarjánu.

²⁸ Nemecky *Hakenösenverschluss*.

²⁹ Či už ide o náušnice s mesiačkovitým rozšírením spodného oblúka – nemecky *Halbmond-Ohrgehänge* (Garam 2001, tab. 3: 1, 2, 4, 6), resp. tzv. košíčkovité – nemecky *Körbchenohrringe* (Riemer 1992, 126, obr. 4a – b).

³⁰ Do tohto typu patrí minimálne jeden pár náušnic z pokladu z Haliče.

³¹ *Vinski* 1952, obr. 13a, 13b.

³² *É. Garam* (2001, 48) datuje nálezy do obdobia od konca 6. až do začiatku 7. storočia. Naopak *N. Profantová* (1992, 700) sa domnieva, že ide o depot byzantských predmetov datovateľných do stredného stupňa obdobia Avarského kaganátu (nemecky *Mittelawarenzeit* = MA).

³³ *Svoboda* 1953, 87, 88.

³⁴ *Avenarius* 1989, 46, 47.

³⁵ *Radoměrský* 1953.

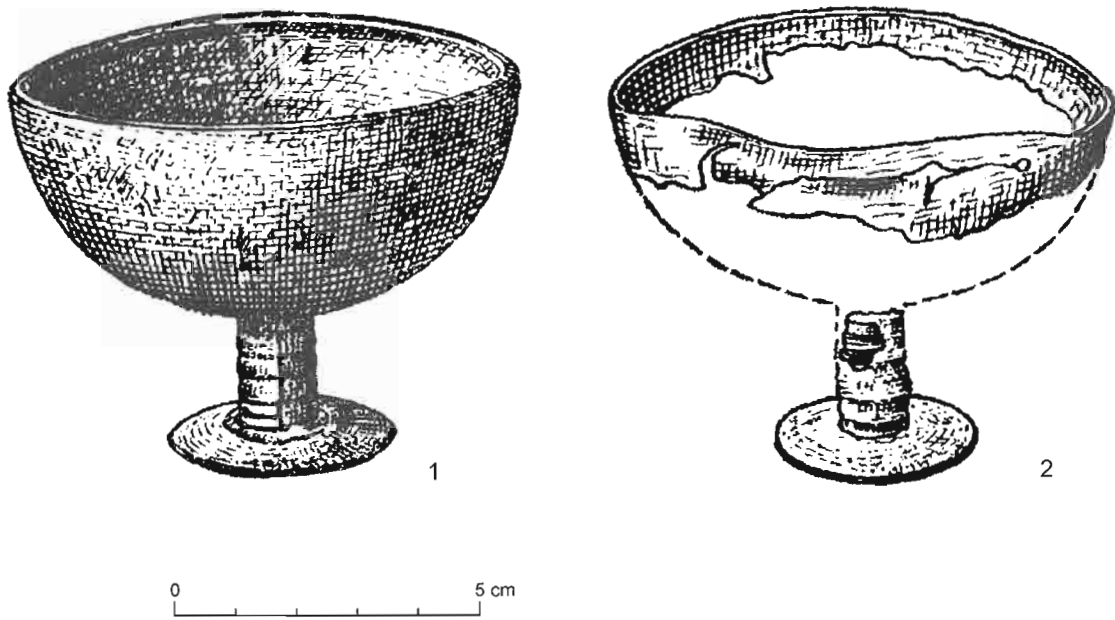
³⁶ Už v roku 1953 (azda na základe informácií, ktoré nám zostali neznáme) predpokladal, že súbor 18 mincí nie je úplný, porovnaj *Radoměrský* 1953, 114, pozn. 27.

³⁷ *Fiala* 1986.

³⁸ *Kolníková* 2004a.

³⁹ Ide o 18 kusov strieborných mincí (17 miliarensov a jeden hexagram) zo záverečného obdobia panovania tohto cisára (pravdepodobne z rokov 659 – 668, porovnaj k tomu *Somogyi* 1997, 97).

⁴⁰ Hexagram Konštantína IV., ktorý bol cisárom v rokoch 668 – 685. Ide o jednu z prvých razieb tohto cisára, zrejme z emisie datovanej do rokov 669 – 674 (*Somogyi* 1997, 97).

Obr. 6 Strieborné kalichy z pohrebiska v Želovciach: 1 – hrob 257; 2 – hrob 818 (podľa Čilinská 1973, tab. 42: 25; 103: 14).

zverejnená minca, ktorá bola azda súčasťou depotu. Ide o hexagram Herakleia a jeho syna Herakleia Konštantína, vyrazený po roku 615.⁴¹ Skutočnosť, že súčasťou depotu bola azda aj „staršia“ minca, by do istej miery spochybňovala interpretáciu A. Avenaria, ktorý depot zo Zemianskeho Vrbovka považuje za časť tribútu, ktorý bola Byzancia nútená platiť Avarom po takmer päťdesiatročnej prestávke.⁴² Treba už len doplniť, že mince z pokladu v Zemianskom Vrbovku neboli zrejme v obehu, a ak, tak len veľmi krátky čas.⁴³

Významom najdôležitejšou kategóriou výrobkov, ktoré sa dávajú do súvislosti s byzantským, predovšetkým umeleckým remeslom, sú predmety tvoriace inventár hrobov z obdobia avarskeho kaganátu. Ich závažnosť spočíva predovšetkým v známych nálezových okolnostiach, v ktorých sa vyskytli. Strieborný kalich z depotu v Zemianskom Vrbovku⁴⁴ má presné analógie na pohrebisku v Želovciach. V ženskom hrobe 257 sa našiel strieborný kalich (obr. 6: 1) spolu s párom zlatých náušnic.⁴⁵ Druhý exemplár (obr. 6: 2) tvoril súčasť výbavy bohato vystrojeného bojovníka pochovaného v hrobe 818.⁴⁶ Tento kalich možno na základe spolu sa vyskytnuvšej súpravy opaskových kovaní vyhotovených z pozláteného bronzového plechu a zdobených sklenými vložkami pomerne spoľahlivo datovať do staršej fázy stredného stupňa obdobia avarskeho kaganátu, t. j. do tretej štvrtiny 7. storočia.⁴⁷ Uvedené časové zaradenie je v súlade s datovaním kalicha zo Zemianskeho Vrbovka.⁴⁸ Konštatovaný časový údaj je umocnený aj nevelikou vzdialenosťou medzi oboma lokalitami.⁴⁹

⁴¹ Kolníková 2004a, 211.

⁴² Avenarius 1989, 47.

⁴³ Ide o čerstvé razby, Radoměský 1953, 122; A. Avenarius (1989, 46) sa domnieva, že mince nikdy neboli v obehu.

⁴⁴ Svoboda 1953, 41, 44, obr. 7.

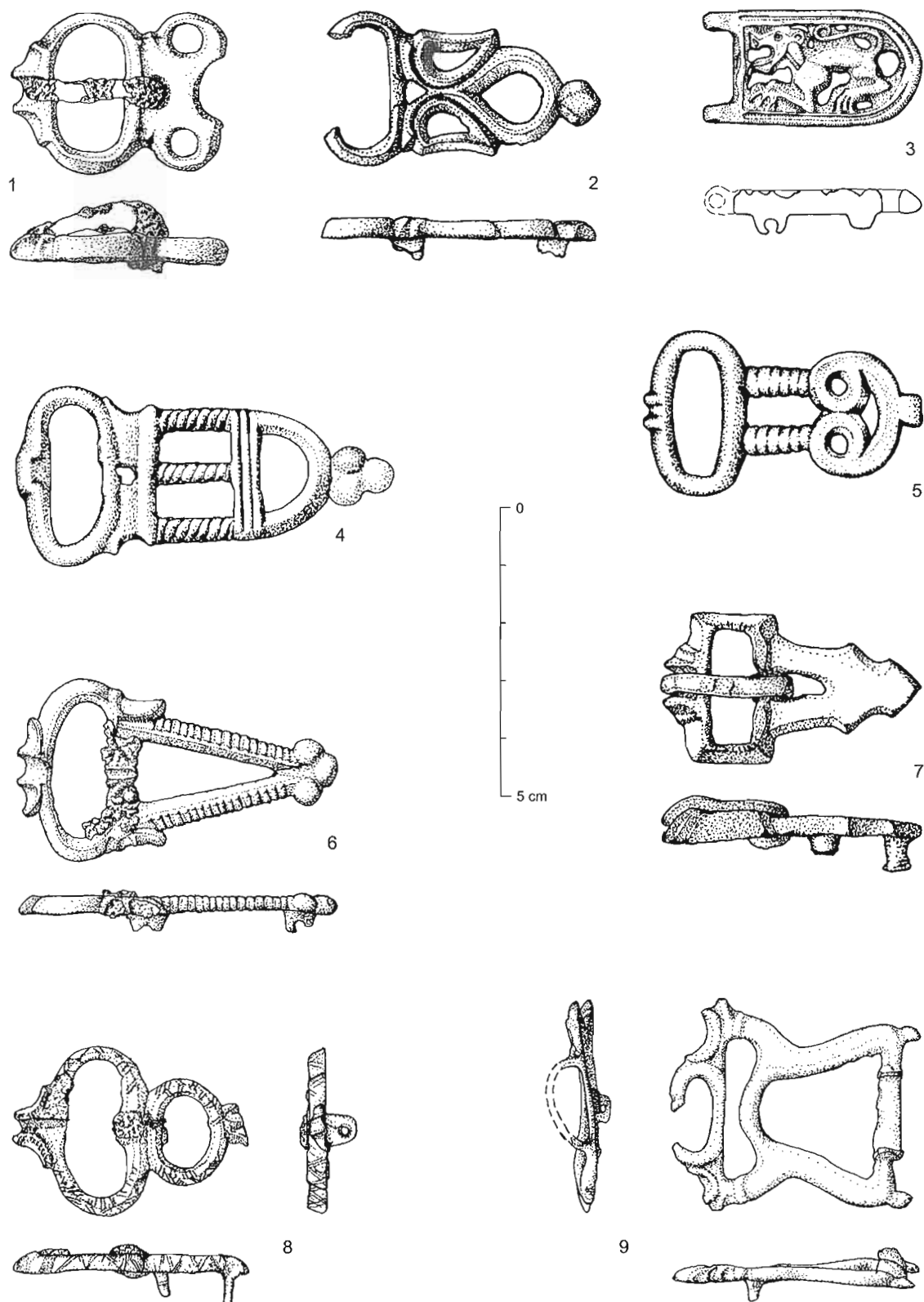
⁴⁵ Čilinská 1973, 27, 81, tab. XLII: 25, 27, 28.

⁴⁶ Čilinská 1973, 27, 179, 180, tab. CXXX: 14.

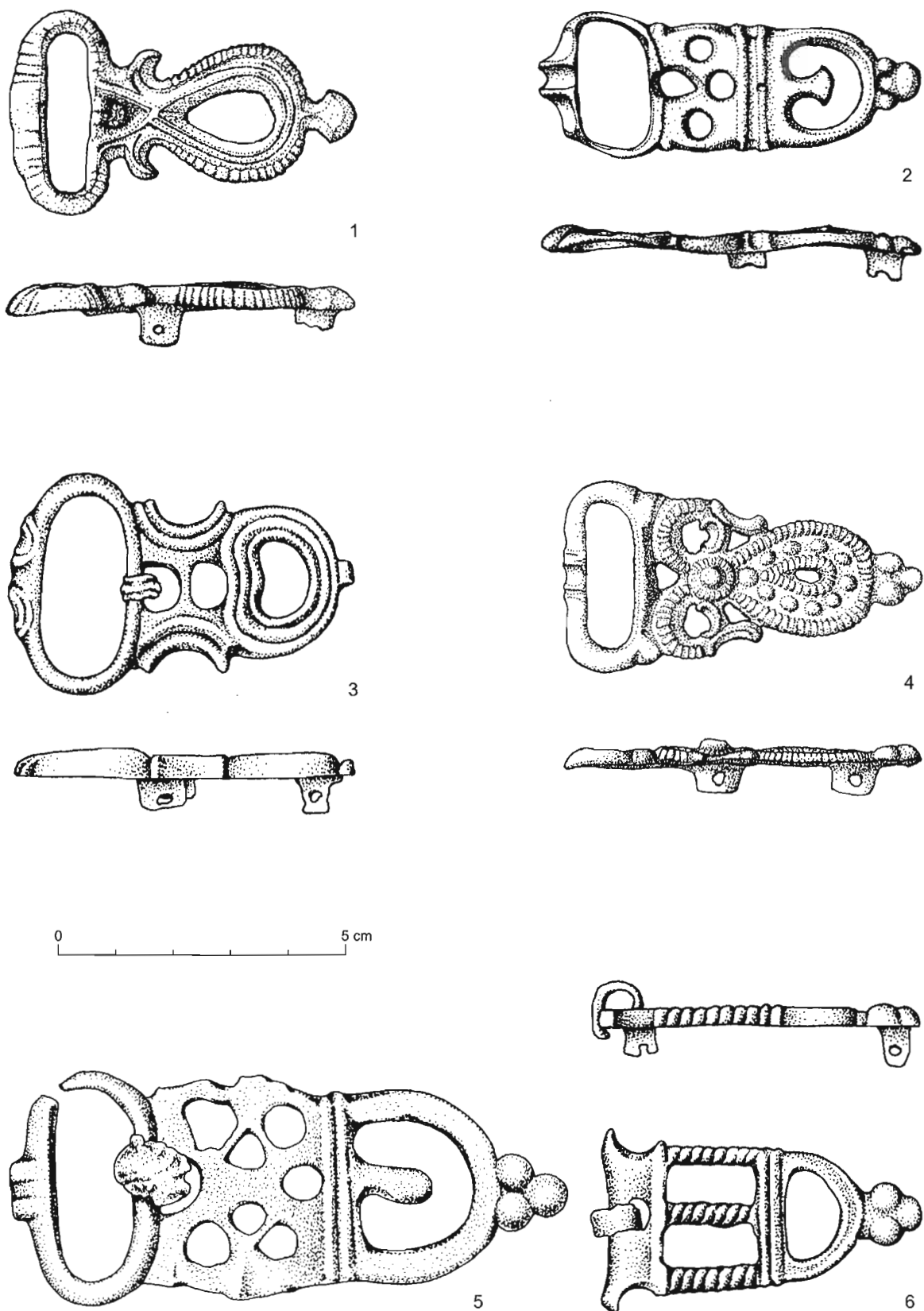
⁴⁷ Zábojník 1991, 234, 248, tab. 2: 5.

⁴⁸ Dokladajú to už spomínané mince, porovnaj pozn. 39 a 40.

⁴⁹ Vzdušná vzdialenosť nálezísk je asi 28 km.

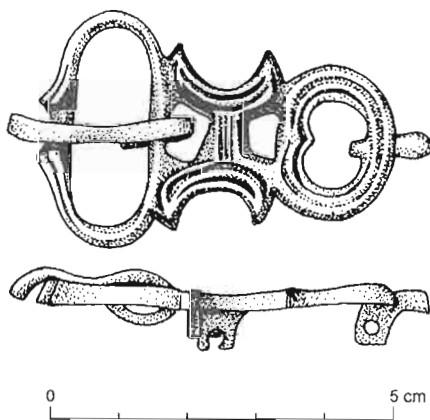
Obr. 7 Pracky byzantského pôvodu z pohrebísk obdobia avarskeho kaganátu na Slovensku. 1 – Bratislava, časť Devínska Nová Ves, hrob 454; 2 – Bratislava, časť Devínska Nová Ves, hrob 420; 3 – Holiare, hrob 485; 4 – Bratislava, časť Devínska Nová Ves, zber; 5 – Nové Zámky hrob 92; 6 – Bratislava, časť Devínska Nová Ves, hrob 425; 7 – Bratislava, časť Devínska Nová Ves, hrob 430; 8 – Holiare, hrob 270; 9 – Bratislava, časť Devínska Nová Ves, pravdepodobne hrob 558 (5 – podľa Čilinská 1966, tab. 27: 92: 11).

Obr. 8 Pracký byzantského pôvodu z pohrebísk obdobia avarskeho kaganátu na Slovensku. 1 – Virt, hrob 88; 2 – Veľký Meder, hrob 78; 3 – Komárno, poloha Robotnícka štvrť, hrob 32; 4 – Želovce, hrob 564; 5 – Komárno, poloha Robotnícka štvrť, hrob 12; 6 – Komárno, poloha Robotnícka štvrť, hrob 19 (3, 5, 6 – podľa Garam 2001, tab. 68: 3; 72: 6; 71: 2).

Počtom najväčší súbor predmetov byzantského pôvodu z pohrebísk obdobia avarskeho kaganátu na území Slovenska vytvárajú pracky (obr. 7; 8). V súčasnosti poznám celkom 14 exemplárov, o ktorých možno predpokladať, že sú výrobkami byzantských remeselníkov. Našli sa na siedmich lokalitách, pričom väčšina z nich bola odbornej verejnosti sprístupnená publikovaním výskumov jednotlivých pohrebísk.⁵⁰ Byzantská pracka z hrobu 78 vo Veľkom Mederi je zatiaľ publikovaná bez vyobrazenia.⁵¹

Ďalšie dve pracky z pohrebiska Bratislava, časť Devínska Nová Ves, poloha Tehelňa, považujem za výrobky byzantských remeselníkov na základe výskytu charakteristického technologického detailu – spolu s prackou liatych prevrtaných upevňovacích výčnelkov.⁵² V hrobe 454 sa našla pomerne jednoduchá bronzová pracka, ktorá spolu s tylovou platničkou tvorí jeden kus.⁵³ Medzi výrobky byzantských remeselníkov ju zaradila aj T. Štefanovičová⁵⁴ a pravdepodobne na základe tvarových špecifik neskôr aj É. Garam.⁵⁵ Podrobným štúdiom katalógu pohrebiska Bratislava, časť Devínska Nová Ves, poloha Tehelňa,⁵⁶ som si vytypoval niekoľko predmetov, ktoré by bolo možné považovať za výrobky byzantských dielní. Môj predpoklad sa potvrdil v prípade bronzového predmetu (obr. 7: 9), ktorý pochádza pravdepodobne z hrobu 558.⁵⁷ Ide zrejme o pracku taštičky s prevliečkou.⁵⁸ Na základe tvaru by ju bolo možné označiť za výrazne štylizovaný derivát pracky s afrontovanými zvieracími figúrkami (oproti sebe stojacimi zvieracími figúrkami, nem. *Schnalle mit gegenständigen Tierfiguren*) v zmysle triedenia É. Garam.⁵⁹

Obr. 9 Pracka z lokality Kiskassa, omylom považovaná na nález z Košíc (podľa Garam 2001, tab. 68: 1).

⁵⁰ Na pohrebisku Bratislava, časť Devínska Nová Ves, poloha Tehelňa sa našli v hroboch 420 a 425 (Eisner 1952, tab. 48: 1, 4). Tretia pracka z tohto pohrebiska je uvádzaná ako zber (Eisner 1952, tab. 108: 1). Ďalšie exempláre tvorili inventár hrobov 12, 19 a 32 na pohrebisku Komárno, poloha Robotnícka štvrť (Trugly 1982, tab. III: 2; V: 1; VIII:1). Ostatné pracky byzantského pôvodu pochádzajú z nasledujúcich pohrebísk: Nové Zámky, poloha Belohorského záhrada – hrob 92 (Čilinská 1966, tab. XXVII-92: 11), Holiare, poloha Halomdomb – hrob 270 (Točík 1968, tab. LV: 8), Virt, poloha Kúpalisko – hrob 88 (Točík 1992, obr. 44: 8), Želovce, poloha Fingó – hrob 564 (Čilinská 1973, tab. XCI: 1).

⁵¹ Varsik 1992, 94. Za poskytnutie pracky na kresbovú dokumentáciu ďakujem V. Varsikovi.

⁵² Nemecky *durchlochte Laschen*, tzv. *Steckösen*.

⁵³ Eisner 1952, tab. 50: 3.

⁵⁴ Štefanovičová 1993, 284, obr. 175.

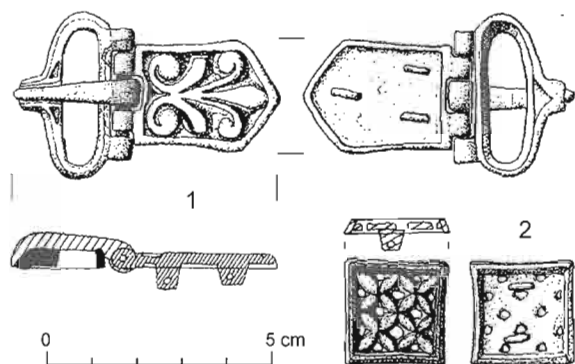
⁵⁵ Garam 2001, 105, 212, tab. 74: 5.

⁵⁶ Eisner 1952.

⁵⁷ Eisner 1952, tab. 73: 4.

⁵⁸ Nemecky *Taschenschnalle mit Riemenschaufe*.

⁵⁹ Garam 2001, 111, 112, tab. 78.

Obr. 10 Bronzová pracka a kvadratické kovanie z hrobu 74 v Čataji (podľa Zábojník 2000, tab. 2: 1/2; 1/10).

V publikácii L. Niederleho o byzantských šperkoch⁶⁰ sa nachádza údaj o pracke, ktorá sa údajne našla v Košiciach (obr. 9). Ide však o predmet, ktorý pochádza z lokality Kiskassa (župa Baranya). Pod názvom lokality Kassa bola publikovaná už J. Hampelom.⁶¹ Možno to je dôvod, prečo Niederle použil názov lokality Košice.⁶² V iných publikáciách sa objavuje uvedená pracka s názvom miesta nálezu Kis-Kassá.⁶³ Ide o hrobový nález bez bližších nálezových okolností. V poslednej publikácii sa už uvádza pod označením Kiskassa, čo zodpovedá súčasnému názvosloviu.⁶⁴

Výskyt prevrtnaných výčnelkov slúžiacich na upevnenie sa neobmedzuje iba na jednodielne praciek. Sporadicky sa tento technologický detail vyskytuje aj na tylových platničkách dvojdielných praciek, ktoré zrejme neboli byzantským importom, ale sú skôr výsledkom transferu technológií. V hrobe 485 na pohrebisku Holiare, poloha Halomdomb, sa našla tylová doštička pracky zdobená motívom grifa,⁶⁵ ktorá má na spodnej strane dva výčnelky (obr. 7: 3). Na jednom z nich sa nenašli stopy prevrtania,⁶⁶ takže výčnelok bol vlastne nefunkčný, a preto musela byť pracka upevnená na remeň iným spôsobom než bolo v takomto prípade bežné. Dôležitá je aj skutočnosť, že špecifickým spôsobom stvárnený grif sa považuje za výzdobný motív, ktorý prevzali umeleckí remeselníci obdobia avarskeho kaganátu z byzantského prostredia.⁶⁷

V hrobe 74 na pohrebisku Čataj, poloha Zemanské-Gejzove, sa našla dvojdielna liata bronzová pracka (obr. 10: 1), ktorej tylová platnička je zdobená motívom špecificky stvárnenej palmety (nem. *Bänderstrauß*). Na jej spodnej strane sa nachádzajú tri prevrtnané upevňovacie výčnelky. Identické výčnelky slúžili aj na upevnenie kvadratických kovaní (obr. 10: 2), ktoré boli súčasťou garnitúry z hrobu 74.⁶⁸ Na uvedenom pohrebisku boli kovania s výčnelkami súčasťami výbavy aj ďalších dvoch celkov (obr. 11) – hroby 115 a 159.⁶⁹ Z územia Slovenska je mi známy ešte jeden celok, ktorý

⁶⁰ Niederle 1930, obr. 32: 14

⁶¹ Hampel 1905, II, 367, III, tab. 276: 16.

⁶² Kassa je maďarské pomenovanie Košíc.

⁶³ Vinski 1967, 34, 35, tab. XXVI: 9 (podľa neho typ Keszthely-Pécs); Ibler 1992, obr. 4: 19 ju zaradila do svojho typu Boly-Želovce.

⁶⁴ Garam 2001, 212, tab. 68: 1.

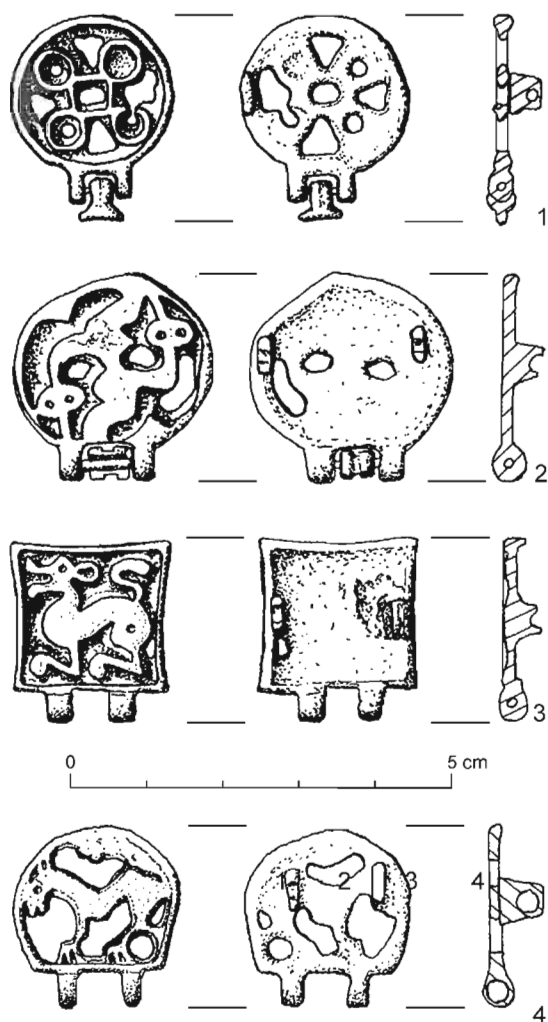
⁶⁵ Točík 1968, tab. LXX: 11.

⁶⁶ Daim 1990, obr. 4; Zábojník 2000, obr. 29.

⁶⁷ Daim 1990, 292.

⁶⁸ Zábojník 2000, obr. 15; 16; tab. 2: 1/5 – 1/10.

⁶⁹ Zábojník, 2000, 330, 331, obr. 18; 22; tab. 3: 3; 4: 2/3 – 2/5.

Obr. 11 Kovania s prevrtanými výčnelkami z pohrebiska v Čataji. 1 – 3 – hrob 115; 4 – hrob 159 (podľa Zábojník 2000, tab. 4: 2/3 – 2/5; 3: 3).

obsahoval kovania s výčnelkami. V hrobe 14 (obr. 12) na pohrebisku Komárno, poloha Rožná ul. (bývalá Váradiho ul.) sa našli pôvodne pozlátené strieborné kovania tohto typu.⁷⁰ Treba už len dodať, že prevrtané výčnelky slúžiace na upevnenie sú charakteristickým znakom aj kovaní západného pôvodu, ktoré sú súčasťami tzv. severotalianskych, či inak povedané longobardských súprav.⁷¹ Niekedy sa takéto kovania označujú ako typ Bieringen.⁷² Z územia Slovenska sú známe z viacerých pohrebísk, či už veľmi presné analógie (tie možno s veľkou pravdepodobnosťou považovať za importy), ale zrejme aj ich domáce napodobeniny.⁷³

Neobvyklým spôsobom je konštruovaná pracka z hrobu 430 na pohrebisku Bratislava, časť Devínska Nová Ves, poloha Tehelňa.⁷⁴ Ide o jednodielny exemplár, ktorý má na spodnej strane tylo-

⁷⁰ Čilinská 1982, 351, tab. VI: 2, 4; Zábojník 2000, 350, obr. 24 – 26.

⁷¹ Bóna 1961 – 1962.

⁷² Christlein 1971, 60.

⁷³ Zábojník 1990, 105 – 107.

⁷⁴ Eisner 1952, tab. 50: 4.

Obr. 12 Kovania z hrobu 14 na pohrebisku Komárno, poloha Rožná ul. (podľa Čilinská 1982, tab. 6: 2, 4; resp. Zábojník 2000, obr. 24; 25).

vej doštičky spolu s ňou odliate hrubé nity, pomocou ktorých bola upevnená na remeň opaska (obr. 7: 7). Je to spôsob, ktorý je remeselníkom z obdobia avarskeho kaganátu cudzí.⁷⁵ Na základe konštatovaného možno vysloviť predpoklad akejsi hybridnej formy medzi výrobkami „avarských“ umeleckých remeselníkov a byzantskými produktmi.

Veľký súbor predmetov, ktoré možno dávať do súvislosti s byzantským umeleckým remeslom predstavujú náušnice s hviezdicovitým príveskom (obr. 13). O niektorých sa nepochybuje, že ide o priame importy z Byzancie.⁷⁶ Na pohrebiskách z obdobia avarskeho kaganátu na území Slovenska sa však náušnice s hviezdicovitým príveskom nevyskytujú iba sporadicky.⁷⁷ Vo viacerých prípadoch ide pravdepodobne o deriváty byzantských predlôh, ktoré sa od originálov líšia či už technologickými detailmi výroby, resp. tvarovými a výzdobnými špecifikami. Nemožno ich preto bez výhrad stotožniť s komplexom priamych importov z byzantského prostredia, ale naopak skôr ich považovať za výrobky domácich majstrov. Byzantský vplyv možno v tejto súvislosti chápať ako výsledok transferu technológií a výzdobných motívov.

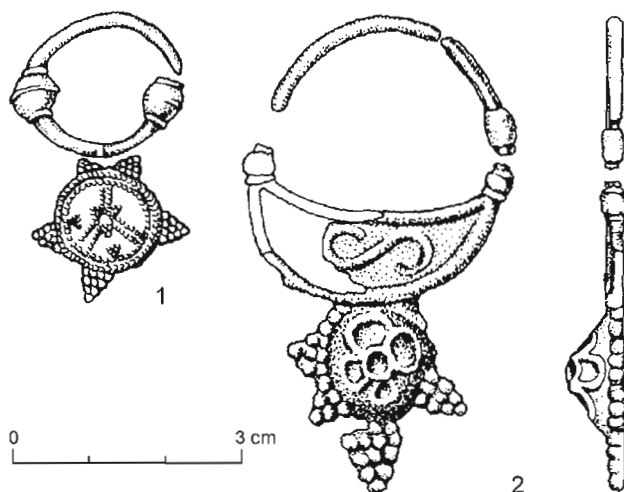
V rámci kategórie ženského šperku významnú pozíciu zaberajú dve náušnice, ktoré sa od bežných foriem často nachádzaných na pohrebiskách z obdobia avarskeho kaganátu výrazným spôsobom odlišujú. V hrobe 2/73 na pohrebisku Bratislava, časť Vajnory, poloha Pod krížom, sa našla zlatá náušnica (obr. 14: 2) s tordovaným oblúkom a príveskom vyhotoveným z drôtu.⁷⁸ Druhým výnimčným predmetom je taktiež zlatá náušnica (obr. 14: 1) s plechovým príveskom kužeľovitého tvaru

⁷⁵ Charakteristické kovania opaskov z obdobia Avarskeho kaganátu boli upevňované na remeň zvyčajne pomerne tenkými nitmi, ktoré sa pohyblivým spôsobom upevňovali do vopred navrtaných/odliatych otvorov.

⁷⁶ Napr. náušnice z hrobu 46 vo Virte (Točík 1992, 36, obr. 40: 3, 4), resp. z hrobu 125 na pohrebisku Prša, poloha Pieskovňa A (Točík 1963, 124, 154, obr. 40: 1). Porovnaj Garam 2001, 21, tab. 6: 6, 7.

⁷⁷ Staššiková-Štukovská 1999, 257 – 259.

⁷⁸ Mináč 1978, 63, 67, obr. 3: 2.

Obr. 13 Strieborné náušnice s hviezdicovým príveskom. 1 – Virt, hrob 46; 2 – Prša, poloha Pieskovňa A, hrob 125 (podľa Garam 2001, tab. 6: 6, 7).

Obr. 14 Zlaté náušnice byzantského pôvodu. 1 – Bernolákovo, hrob 43; 2 – Bratislava, časť Vajnory, poloha Pod krížom, hrob 2/73 (podľa Štefanovičová 1984, obr. 1; 2).

z hrobu 43 v Bernolákove.⁷⁹ Oba artefakty na základe spôsobu vyhotovenia poukazujú na vyspelé zlatnícke výrobky, aké sú známe z oblasti Stredomoria, predovšetkým z územia Dalmácie, ktorá bola v období 6. – 7. storočia súčasťou Byzantskej ríše.⁸⁰

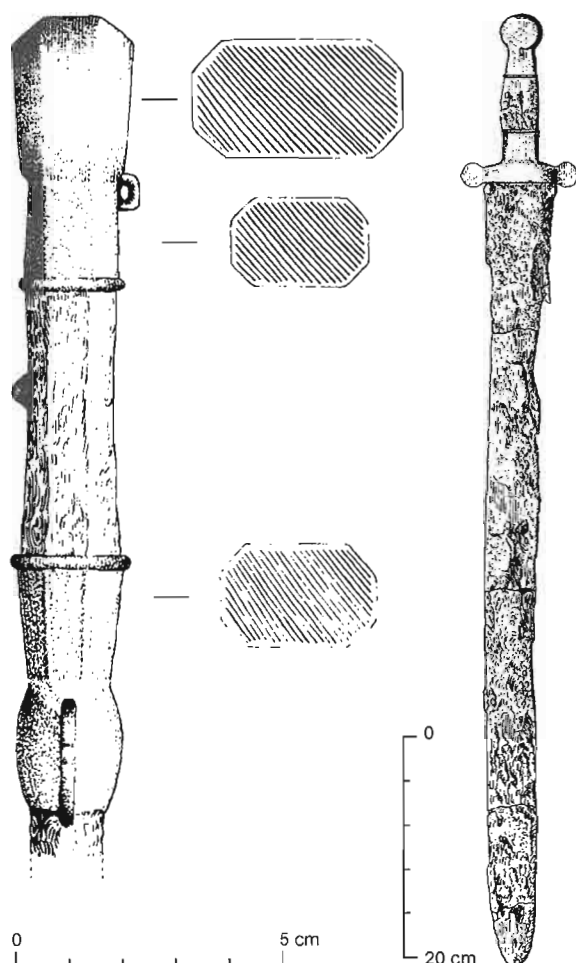
Výnimočné postavenie v rámci predmetov, ktoré sa považujú za výrobky byzantských remeselníkov, zaujíma sečná zbraň (obr. 15), ktorá tvorila inventár hrobu 2 na takmer úplne zničenom pohrebisku Čierny Brod, poloha Homokdomb.⁸¹ Ide o unikátny železný meč pravdepodobne s jedným ostrím,⁸² s rukoväťou ukončenou hlavicou z bronzového plechu. Priečka s cibulovitým ukončením je vyhotovená taktiež z bronzu. Osobitnú pozornosť si zasluhuje aj pútka na rukoväti. Na základe tvaru hlavice a priečky, ako aj prítomnosti pútka na rukoväti, sa pripisuje meču z Čierneho Brodu orien-

⁷⁹ Kraskovská 1962, 435, 454, tab. X: 3.

⁸⁰ Štefanovičová 1984, 214, obr. 1; 2.

⁸¹ Točík 1992, 12, obr. 7: 1.

⁸² Zbraň je uvádzaná ako dvojsečný meč (Čilinská/Točík 1978, 46, obr. 17: 8). Uvedenú zbraň poznám z autopsie. Keďže sa na jej čepeli zachovali zvyšky drevenej pošvy, ktorá bola zafixovaná hrubou vrstvou konzervačnej látky, toto konštatovanie nemožno potvrdiť. Skôr naopak. Na základe nepatrného prehnutia čepele považujem za pravdepodobnejšie, že ide o pomerne ťažkú sečnú zbraň s jedným ostrím, ktorá by zodpovedala pojmu paloš.

Obr. 15 Železný meč s rukoväťou okovanou bronzovým plechom z hrobu 2 na pohrebisku Čierny Brod, poloha Homokdomb (podľa Točík 1992, obr. 7: 1 – upravené).

tálny pôvod.⁸³ Naproti tomu ho A. Kiss považuje za výrobok byzantského zbrojára a jeho výskyt v priestore Karpatskej kotliny chápe ako import.⁸⁴

Vo svojom príspevku sa zaoberám predovšetkým takými predmetmi, ktoré možno s veľkou pravdepodobnosťou považovať za produkty byzantských výrobcov.⁸⁵ Existuje však celý rad skutočností, ktoré majú nesporný súvis s vyspelým stredomorským prostredím a ktoré sa odrazili aj na produktoch nachádzaných v hroboch z obdobia avarskeho kaganátu. Iba ako príklad treba spomenúť výzdobné motívy a technologické detaily, ktoré preberajú umeleckí remeselníci pracujúci v priestore Karpatskej kotliny v uvedenom období. Tie, samozrejme, nie sú predmetom predloženého prehľadu.

⁸³ Budinský-Krička/Točík 1984, 185.

⁸⁴ Kiss 1987, 194.

⁸⁵ Výraz „výrobca“ je do istej miery zjednodušený a všeobecný. Keďže v prípade súboru predmetov byzantského pôvodu ide v značnej miere o šperky a umelecké predmety, skôr by bolo vhodné použiť výraz „umelecký remeselník“. Je otáznе, či možno takéto pomenovanie uvádzať v prípade mincí napriek skutočnosti, že samotná minca je aj predmetom nespornej umeleckej hodnoty.

Literatúra

- ADAM 2002** – Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa (J. Szentpéteri – Hrsg.). *Varia Arch. Hungarica* 13/1, 2. Budapest 2002.
- Avenarius 1989** – **A. Avenarius**: Byzantská minca v nomádskom prostredí na strednom Dunaji. *Slov. Num.* X, 1989, 43 – 52.
- Bóna 1961 – 1962** – **I. Bóna**: Beiträge zu den ethnischen Verhältnissen des 6. – 7. Jahrhundert in Westungarn. *Alba Regia* 2 – 3, 1961 – 1962, 49 – 68.
- Budinský-Krička/Točík 1984** – **V. Budinský-Krička/A. Točík**: Jazdecký hrob 94/1967 z doby avarskej ríše v Košiciach, časť Šebastovce. In: Zborník prác Ľudmile Kraskovskej (k životnému jubileu). Bratislava 1984, 172 – 195.
- Čilinská 1966** – **Z. Čilinská**: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. *Arch. Slov. Fontes* VII. Bratislava 1966.
- Čilinská 1973** – **Z. Čilinská**: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. *Arch. Slov. – Catalogi* V. Bratislava 1973.
- Čilinská 1982** – **Z. Čilinská**: Dve pohrebiská z 8. – 9. storočia v Komárne. *Slov. Arch.* 30, 1982, 347 – 393.
- Čilinská/Točík 1978** – **Z. Čilinská/A. Točík**: Čierny Brod, okres Galanta. In: B. Chropovský (Ed.). *Významné slovanské náleziská na Slovensku*. Bratislava 1978, 46.
- Daim 1990** – **F. Daim**: Der awarische Greif und die byzantinische Antike. In: H. Friesinger/F. Daim (Hrsg.). *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern II*. Veröff. Komm. Frühmittelalterforsch. 13. Wien 1990, 273 – 303.
- Daim 2000** – **F. Daim**: „Byzantinische“ Gürtelgarnituren des 8. Jahrhunderts. In: F. Daim (Hrsg.). *Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer im frühen Mittelalter*. Monogr. zur Frühgesch. und Mittelalterarch. 7. Innsbruck 2000, 77 – 204.
- Distelberger 1996** – **A. Distelberger**: Import in die awarischen Westgebiete im 8. Jahrhundert. In: *Reitervölker aus dem Osten. Hunnen + Awaren*. Eisenstadt 1996, 305 – 307.
- Eisner 1952** – **J. Eisner**: Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava 1952.
- Fiala 1986** – **A. Fiala**: K objavu miliarensis Constansa II. z pokladu zo Zemianskeho Vrbovku. *Num. Sborník* XVII, 1986, 15 – 20.
- Garam 1980** – **É. Garam**: VII. századi aranyékszerek a Magyar nemzeti múzeum gyűjteményeiben. *Folia. Arch.* XXXI, 1980, 157 – 174.
- Garam 1993** – **É. Garam**: Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum. *Catalogi Mus. Nat. Hungarici*. Ser. Arch. I. Budapest 1993.
- Garam 2001** – **É. Garam**: Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts. *Mon. Avarorum Arch.* Vol. 5, Budapest 2001.
- Hampel 1905** – **J. Hampel**: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I – III. Braunschweig 1905.
- Hanuliak/Zábojník 1982** – **M. Hanuliak/J. Zábojník**: Pohrebisko zo 7. – 8. stor. v Čataji, okr. Bratislava-vidiek. *Arch. Rozhledy* 34, 1982, 492 – 503, 583 – 588.
- Hlinka et al.** – **J. Hlinka/E. Kolníková/Ľ. Kraskovská/J. Novák**: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava 1978.

- Hunka/Budaj 2005 – J. Hunka/M. Budaj:** Výnimočný nález zlatej byzantskej mince zo Svätého Jura. Zbor. SNM XCIX, Archeológia 15, 2005, 63 – 72.
- Christlein 1971 – R. Christlein:** Eine langobardische Gürtelgarnitur von Biringen, Kreis Horb. Der Sülchgau 1971, 55 – 63.
- Ibler 1992 – U. Ibler:** Pannonische Gürtelschnallen des späten 6. und 7. Jahrhunderts. Arh. Vestnik 43, 1992, 135 – 148.
- Kiss 1987 – A. Kiss:** Frühmittelalterliche byzantinische Schwerter im Karpatenbecken. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 39, 1987, 193 – 210.
- Kolníková 2004a – E. Kolníková:** Ďalšia byzantská minca z hromadného nálezu v Zemianskom Vrbovku. Slov. Num. XVII, 2004, 210 – 212.
- Kolníková 2004b – E. Kolníková:** Neznámy nález byzantského solidu z okolia Bratislavy. Slov. Num. XVII, 2004, 212.
- Kolníková/Hunka 1994 – E. Kolníková/J. Hunka (Zost.):** Nálezy mincí na Slovensku. IV. Nitra 1994.
- Kraskovská 1962 – E. Kraskovská:** Pohrebisko v Bernolákove. Slov. Arch. 10, 1962, 425 – 476.
- Mináč 1978 – V. Mináč:** O osídlení Bratislavskej brány v 7. a 8. storočí. Zbor. SNM. Hist. 18, 1978, 61 – 81.
- Minarovičová 1980 – E. Minarovičová:** Zlaté rímske a byzantské mince v Slovenskom národnom múzeu. Zbor. SNM LXXIV, Hist. 20, 1980, 205 – 235.
- Minarovičová 1987 – E. Minarovičová:** Byzantské mince v zbierke Slovenského národného múzea. Zbor. SNM LXXXI, Hist. 27, 1987, 291 – 312.
- Niederle 1930 – L. Niederle:** Příspěvky k vývoji byzantských šperků ze IV. – X. století. Praha 1930.
- Ondrouch 1964 – V. Ondrouch:** Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava 1964.
- Pohl 1988 – W. Pohl:** Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 – 822 n. Chr. München 1988.
- Profantová 1992 – N. Profantová:** Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. In: F. Daim (Hrsg.). Awarenforschungen. II. Arch. Austriaca Monogr. Band 2. Stud. zur Arch. der Awaren 4. Wien 1992, 605 – 778.
- Prohászka 2004 – P. Prohászka:** Altneue byzantinische Münzen der Awarenzeit (Ergänzungen zum Buch von Péter Somogyi: Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit. Innsbruck 1997). Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 55, 2004, 101 – 113.
- Radoměský 1953 – P. Radoměský:** Byzantské mince z pokladu v Zemianském Vrbovku. Pam. Archeol. 44, 1953, 109 – 127.
- Riemer 1992 – E. Riemer:** Byzantinische Körbchen- und Halbmondohrringe im Römisch-Germanischen Museum Köln (Sammlung Diergardt). Kölner Jahrb. Vor- u. Frühgesch. 25, 1992, 121 – 136.
- Somogyi 1997 – P. Somogyi:** Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit. Monogr. zur Frühgesch. und Mittelalterarch. 5. Innsbruck 1997.
- Staššíková-Štukovská 1999 – D. Staššíková-Štukovská:** K výskytu lunulovitých náušnic s hviezdovým príveskom v severnej časti Karpatskej kotliny. In: Slovensko a európsky juhovýchod. Medzikultúrne vzťahy a kontexty. Bratislava 1999, s. 250 – 298.
- Svoboda 1953 – B. Svoboda:** Poklad byzantského kovotepce v Zemianském Vrbovku. Pam. Arch. XLIV, 1953, 33 – 108.

- Štefanovičová 1984** – **T. Štefanovičová**: K byzantským prvkom v šperkárstve predveľkomoravského obdobia v oblasti Bratislavy. In: Zborník prác Ľudmile Kraskovskej (k životnému jubileu). Bratislava 1984, 211 – 215.
- Štefanovičová 1993** – **T. Štefanovičová**: Slovanská Bratislava. In: T. Štefanovičová a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava 1993, 275 – 325.
- Točík 1963** – **A. Točík**: Pohrebisko a sídlisko z doby avarskej ríše v Prši. Slov. Arch. 11, 1963, 121 – 198.
- Točík 1968** – **A. Točík**: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Catalogi Arch. I. Bratislava 1968.
- Točík 1992** – **A. Točík**: Materiály k dejinám južného Slovenska v 7. – 14. storočí. Štud. Zvesti AÚSAV 28, 1992, 5 – 250.
- Trugly 1982** – **A. Trugly**: Pohrebisko z doby Avarskej ríše v Komárne-Robotníckej štvrti. Sprav. Múz. (Komárno) 2, 1982, 5 – 48.
- Varsik 1992** – **V. Varsik**: Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert. Slov. Arch. 40, 1992, 77 – 108.
- Vinski 1952** – **Z. Vinski**: Naušnice zvjezdolikog tipa u arheološkom muzeju u Zagrebu s posebnim obzirom na nosioce srebrnog nakita Čađavica. Starohrvatska Prosvjeta 2, 1952, 29 – 56.
- Vinski 1967** – **Z. Vinski**: Kasnoantički starosjedioci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata. Vjesnik Arh. i Hist. Dalmatinsku LXIX, 1967, 5 – 86.
- Winter 2000** – **H. Winter**: Die byzantinischen Fundmünzen aus dem österreichischen Bereich der Avaria. In: F. Daim (Hrsg.). Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer im frühen Mittelalter. Monogr. zur Frühgesch. und Mittelalterarch. 7. Innsbruck 2000, 45 – 66.
- Zábojník 1990** – **J. Zábojník**: Zur Frage der Kontakte der nördlichen Peripherie des awarischen Kaganats mit den westlichen Gebiete. Internationale Konferenz über das Frühmittelalter. Wosinsky Mór Múz. Évk. XV, 1990, 103 – 111.
- Zábojník 1991** – **J. Zábojník**: Seriation von Gürtelbeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreichs (Beitrag zur Chronologie der Zeit des Awarischen Kaganats). In: K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku. Nitra 1991, 219 – 321.
- Zábojník 1996** – **J. Zábojník**: Westliches Fremdmaterial und germanische Motive in mittelawarenzeitlichem Material. In: Reitervölker aus dem Osten. Hunnen + Awaren. Eisenstadt 1996, 282 – 286.
- Zábojník 2000** – **J. Zábojník**: Zur Problematik der „byzantinischen“ Gürtelbeschläge aus Čataj, Slowakei. In: F. Daim (Hrsg.). Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer im frühen Mittelalter. Monogr. zur Frühgesch. und Mittelalterarch. 7. Innsbruck 2000, 327 – 365.
- Zábojník 2004** – **J. Zábojník**: Slovensko a Avarský kaganát. Studia Archaeologica et Medievalia. VI. Bratislava 2004.

Zur Problematik der Gegenstände „byzantinischen Ursprungs“ aus der Zeit des Awarischen Kaganats in der Slowakei

Resümee

Das Grabinventar der Gräber aus der Zeit des awarischen Kaganats besteht aus Gegenständen materieller Kultur, welche einen außergewöhnlichen Komplex darstellen. Nicht nur wegen ihrem zahlreichen Bestand, sondern vor allem dank der großen Vielfalt an Arten und Formen. Aus der Masse der ziemlich kompakt scheinenden Gruppe von Gegenständen treten Artefakte hervor, die mehr oder weniger eindeutig für Importe gehalten werden. Grundsätzliche Unterschiede, durch welche sich diese Artefakte von den anderen Gegenständen unterscheiden, können wir an ihrer komplexen Erscheinung, den benutzten Materialien, an den applizierten Motiven, beziehungsweise an einigen technologischen Details beobachten.

Dieser Beitrag widmet sich Gegenständen, bei denen die Kontakte zum Kunsthandwerk Byzanz unabstreitbar sind. Grundsätzlich können wir diese Gegenstände in zwei Gruppen einteilen. Die erste Gruppe bilden Einzel und Zufallsfunde, beziehungsweise Depots, oder sogenannte Schätze. Den Gegensatz zu dieser Gruppe bilden die in Gräbern gefundenen Gegenstände. Ihre Aussagekraft ist zweifellass höher, da sie in konkreten Fundsituationen gefunden wurden.

In die erste Gruppe gehört der goldene Ring, welcher vermutlich in der Nähe des Ortes Chorvát-sky Grob gefunden wurde (Abb. 1), der goldene Ohrring, der angeblich im ehemaligen Komitat Bratislava (Pressburg) gefunden wurde, wie auch eine ganze Reihe von Münzen. Diese stammen aus Regierungszeiten mehrerer byzantinischer Herrscher (Justinus I., Justinianus I., Justin II., Herakleios und Herakleios Konstantinos, Konstantin IV.). In der Gruppe der Münzen nimmt der goldene Solidos des Kaisers Konstantin V. Kopronymos und des Kaisers Leo IV., genannt der Chasare, gefunden in dem Ort Svätý Jur, eine bedeutende Stellung ein (Abb. 3). Im Rahmen der Depots ist der Schatz des Goldschmucks aus dem Ort Halič (Abb. 4) und auch das Depot silberner Gegenstände, welches in dem Ort Zemiansky Vrbovok gefunden wurde, bedeutend (Abb. 5). Dieser wird meistens als „Schatz eines byzantinischen Plattners“ gedeutet.

Die bedeutendste Kategorie von Erzeugnissen, die im Zusammenhang mit dem byzantinischen Kunsthandwerk stehen, bilden Gegenstände aus Gräbern, die aus der Zeit des awarischen Kaganats stammen. Ihre Bedeutung besteht vor allem darin, dass ihre Fundsituationen bekannt sind. Zu dem Silberkelch aus dem Depot aus Zemiansky Vrbovok finden wir genaue Analogien in den Gräbern 257 und 818 in Želovce (Abb. 6), wobei wir beide Komplexe ziemlich verlässlich in das 3. Viertel des 7. Jahrhunderts datieren können. Die größte Gruppe von Gegenständen byzantinischen Ursprungs aus den Gräbern der Zeit des awarischen Kaganats auf dem Gebiet der Slowakei bilden Schnallen (Abb. 7, 8). Die angeblich in Košice gefundene Schnalle stammt aus dem Grabinventar der Gräberstätte Kiskassa (Komitat Baranya). In die Gruppe byzantinischer Importe, beziehungsweise unter byzantinischem Einfluss hergestellter Gegenstände, gehören auch Beschläge mit Ausläufern an der Rückseite. Diese dienten zur Befestigung des Beschlages am Gürtel. Im Grab 485 aus dem Ort Holiare fand man einen Schnallenbeschlag, geschmückt mit dem Motiv eines Greifes. An seiner Rückseite hat sie zwei Ausläufer (Abb. 7: 3). Bis zu drei Gräber in Čataj beinhalteten mehrere Beschläge, welche über dieses technologische Detail verfügten (Abb. 10, 11). Ähnliche Beschläge bildeten auch das Grabinventar des Grabes 14 aus Komárno – Rožná Strasse (Abb. 12). Ungewöhnlich ist die Schnalle aus dem Grab 430 aus Bratislava-Devínska Nová Ves (Abb. 7:7). Es han-

delt sich dabei um ein Exemplar, das sie an der unteren Seite gegossene Niete hat. Mit Hilfe dieser Niete wurde sie an dem Gürtel befestigt. Wahrscheinlich ist es eine hybride Form, deren Gestaltung unter Einfluss von Produkten der „awarischen“ Kunsthandwerker und der byzantinischen Produkte entstanden ist. In die Gruppe byzantinischer Importe können wir auch einige Ohringe mit sternförmigen Anhängern zählen (Abb. 13). Im Rahmen der Kategorie Frauenschmuck nehmen die goldenen Ohringe aus dem Grab 2/73 in Bratislava-Vajnory Ortschaft und aus dem Grab 43 in dem Ort Bernolákovo (Abb. 14) eine bedeutende Stellung ein. Bedeutend unter den Erzeugnissen, die den byzantinischen Handwerkern zugeschrieben werden, ist auch das eiserne Schwert aus dem Ort Čierny Brod (Abb. 15).

In seinem Beitrag konzentrierte sich der Autor vor allem auf die Gegenstände, welche mit größter Wahrscheinlichkeit von byzantinischen Handwerkern hergestellt wurden. Eine ganze Reihe von Indizien hängt aber mit dem fortgeschrittenen Gebiet des Mittelmeeres zusammen. Diese Indizien finden wir auch an den Gegenständen, welche in den Gräbern aus der Zeit des awarischen Kaganats vorkommen. Als Beispiel darf man die Ziermotive und technologischen Details dieser Gegenstände erwähnen, welche von den im Karpatenbecken arbeitenden Handwerkern in dem genannten Zeitraum übernommen wurden.